

ebben merül ki; megszállottak módjára ideálokat kergetnek, ezerszer elmondják őket egymásnak, s ami a borzasztó, nem értik meg egymást. De mégsem a környezet az, ami lerombolja ezeket az ideálokat, hanem azoknak a rögeszme voltuk. Az ismétlések és ismétlődések természetesen esztétikai minőségek, értékhordozók, de ebben az esetben a teljes szövegismétlések feleslegesek. Egyrészt, mert az alakok már eleve minősítettek (intézetbe zártóságuk folytán és tetteiken keresztül), másrészt nagyon emlékeztetnek azokra a régi regényekre, amelyek a napilapok folytatásos rovatai számára készültek. Másutt a szerző az ilyen duzzasztások ellen-súlyozásaképpen a párbeszédet drámai formában közli.

Megpróbáljuk elkerülni az akaratlanul is felvetődő (ízetlen) játékot a regény címével, de azt mindenesetre meg kell kérdőjeleznünk, hogy ki számára lehet az ábrázolt intézeti élet purgatórium, hiszen itt mindenki nagyon is jól érzi magát. Szabadon és bátran űzheti kedvteléseit és kis üzelmeit, sőt sokkal szabadabban, mint a „falon túl”. Mindez azt jelenti, hogy az író igyekezett derűs oldaláról felfogni az intézeti életet. A mesébe beleszótt büntény, és annak erőszakos megoldása pedig azt bizonyítja, hogy nem érezte magát elég erősnek, hogy regényt kerekítsen a történetből, azaz elégtelennek tartotta az elsődleges témát is. Pedig párbeszédei, mozgalmas történetei, emberábrázolása ötletesek, könnyed és izgalmas olvasmányt ígérnek.

FEKETE J. József

„ÖSSZEGYÜJTÖTT ÍRÁSOK”

Hornyik Miklós: *Szabálytalan napló*, Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1981.

A közelmúltban egy írásomban feltettem a kérdést, hogy miért nincs utószava a vajdasági magyar könyvnek, azaz hiányoltam az indoklást, aminek alapján egy-egy könyvet kiad a Kiadó. A felvetődő (helyzetjavító) lehetőségek közül megemlítettem azt is, hogy valami formában közlé lehetne tenni azokat a recenziókat, amelyek a műveket elsődlegesen minősítik, akár mellékelve azt a szóban forgó irodalmi alkotáshoz, akár külön kötetben is. Szinte egyszerre látott napvilágot ez a kis jegyzet és Hornyik Miklós *Szabálytalan naplója* — szinte válaszként a jegyzet kérdésre és a szóban forgó hiányosság pótlásaként.

Nem szeretnék maliciózusnak tűnni, de tény az, hogy a Lektorai dosszié c. fejezet, amely a kritikákkal, jegyzetekkel szemben tényleges recenziókat tartalmaz, nagyobbbrészt tíz éve íródott már, az akkor időszereű könyvekről. Ezért aztán nyilván nem a Kiadó a felelős.

Bizonyára lesznek olyanok, akik Hornyik Miklós írásainak gyűjteményét górcső alatt vizsgálják, ezámon kérnek tőle ezt-azt. Én mindössze köszönteni szeretném e könyv megjelenését, több okból is.

Az első szembeötlő vonása a könyvnek a megkésettisége. A kötetbe gyűjtött kritikák, lektori jegyzetek, interjúk nagyobb részének első közlési dátuma 1965 (!) és 1975 közé esik, 1980-as keltezésű csupán a kötet utolsó tanulmánya (Mészöly Miklós drámái) és egy nekrológszerű írás (Az író halála) visel. Furcsamód érdekes ez a kései megjelentetés, hiszen nem valószínű, hogy Hornyik fiatal író-gondolkodó ember léteére egyfajta „válogatott írások” kiadását szorgalmazta volna. Másodsorban azon irodalmi alkotások felett is már napirendre tért a közönség, amelyeket a kötet írásai felidéznek, tehát az író régi könyvekről a régi gondolatait jelenteti meg újra, nem értékeli át őket, nem vizsgálja fölül egykori véleményét, és az elfeledett vagy részben feledésbe merült könyveket sem fedezi fel újra a jelen számára. Mi indokolja mégis a kötet kiadását?

Az, hogy Hornyik Miklós tud írni.

Még hozzá nagyon is jól tud írni, megalapozott nézeteit világos, célratoró megfogalmazásban tudja közölni, ami kritikaírásunk ritkább értekei közé tartozik.

A kötet egyik fejezetcímében irodalmunk természetrajzát ígéri, ám mi mégsem a rendszerbe állított irodalmi jelenségeket, összefüggéseiket és egymásra hatásukat kérjük számon az egymás után sorjázó írásoktól, mert egyre inkább hatalmába kerít bennünket a szerző írói mértékérzéke, célirányos tárgyalásmódja, *A Szabálytalan napló* (valóban szabálytalan, mert semmi naplószerűség nincs benne) sok kritikakötettel ellentétben folyamatosan olvasható, akár egy szépirodalmi kötet, oly módon szól irodalmi művekről, hogy talán nem is érezzük az eredeti alkotások ismeretének hiányát. Az írások nem untatnak szakkifejezések tömkelegével, nem hordozzák az egészből kiszakított, értelmüket veszített idézetek és önisméltések ballasztját. A logo-zsargon kábulata helyett megkapó íráskészségével, ismereteinek, erudíciójának felvillantásával köti le az olvasóját a szerző, ami azt is jelenti, hogy nem fél könyvben feltárni önmagát, az alkotó szubjektumot. Igaz, nem ássa be magát a tárgyalt művek mélystruktúrájába, nem véres kezű tudós ő, aki a vizsgálandó artéria „érékében” megállítja a szívet, hanem bátran gondolkodó esztéta, aki egy szellemiségi kultúra érdekében fogott tollat, ezt fedezi fel a világirodalomban, a magyar irodalomban, és ezt kéri számon a vajdasági magyar irodalmon is. Nem állítja, hogy a vajdasági magyar irodalom „nagy irodalom”, sem azt, hogy „kicsi”. Dokumentumszerűen igyekszik felvázolni egy helyzetképet interjúi és könyvkritikái segítségével. Már a Bevezető helyettben (úgyszintén fejezetcím) azt a meggyőződését sugallja — idegen szerzőktől való idézetek által —, hogy ez az irodalom is ugyanolyan, mint bármely más: egyaránt szül kiemelkedő, a helyre és az időre nézve specifikus alkotásokat, de akadnak torzszülöttei is, amelyek máshol nem állnák meg a helyüket. Az effajta fércműveket pedig kíméletlenül irtania kell a kritikuskak.

Hornyik Miklós polemikus írásai erélyesen kérik számon egy-egy iro-

dalmi mű esztétikai-stilisztikai tökéletességét, legyen szó akár szűkebb-hazánk-béli, akár külföldi, idegen nyelvű alkotásról. Az alkotói világkép, a mű és a valóság viszonya még az a szempont, ami értékelésénél sokat nyom a latban. Ám a társadalommal szemben való helyes állásfoglalás nála sohasem mentség egy irodalmi mű nyelvi nyegleségeire, azaz az irodalmat a szó művészeteként szemléli, és ennek a szemléletének a jegyében is írja írásait, amelyek kritikáirásunk maradandó értékei.

Külön értéke a *Szabálytalan naplónak* és Hornyik Miklós írói művészetének az ironikus felhang, a mértéktartó jópofáskodás, amellyel a művek gyengéit veszi célba, valamint szemléleti egységessége és tájékozódásának nyitottsága, ami kötettség szervezi írásait.

FEKETE J. József

GROTESQUE MACABRE

Kornis Mihály: *Vége élsz*, Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1980

Mi a téma? — kérdezik pestiesen-argósan e kötet szereplői egymástól. Kornis Mihály első novellakötetének „témája”, témái így alakulnak: a *Kérvény* Tábori István részletes, minden szempontból alaposan alátámasztott igénybejelentő lapjának szövegével azonos. E kérvényben Tábori (*az, aki lesz*) a tisztelt igazgatósághoz fordul azzal a kérdéssel, biztosítson számára 1909-ben megszületési lehetőséget, tehát szülőket, nevet, majd 1970-ig egy átlagos emberi életöltőt, beleértve mindazt, ami e hatvanegy év alatt a kijelölt országban, Magyarországon lejátszódik (rendszerváltozások, világháborúk, munkaszolgálat, forradalom, felszabadulás stb.). A novella egy hivatali célra készült önéletrajz negatívja lehetne, melyben a lejátszódott élet múlt idejű összefoglalását egy lejátszandó élet forgatókönyve helyettesíti. (Hasonló volt Örkény *Egy magyar író dedikációi* c. rövidtörténete, melyben az életrajz minden lényeges elemét egy ajánlóssorozat tartalmazza.) Az *Április* című novella a Magyarországiak Kommunista Pártja megalapításáról szól. A pártot egy csomó gyerek szervezi meg, s szövetségük egyik központi célkitűzése annak megállapítása, mennyi az idő. A *Budapesti bogárballban* a papa bogarakkal táplálkozik, és bogarakat köpdös. Az *Úveges a mennyországban* Magyarország megszületéséről, valamint a világ teremtéséről szól. Az előbbit a papa, a mama és a gyerek, az utóbbit Papp Gábor úveges hozta létre. Az *István levele a korintusbeliekhez* főhőse, a Pistának, Pityu bátyámnak becézett Szent István, aki dióhéjban foglalja össze Magyarország történetét az államalapítástól 1945-ig. Az *Egy kis kannibál* a címben foglalt kis emberevő kalandjait tartalmazza. A *Halálfolklor* egy sor már nem élő visszaemlékezéseiből épül fel. Az *Apa győz* Tábori